

წიგნის გამომცემელი ამხანაგობა
„სახალხო ბიბლიოტეკა“ № 1.

გ. ჟორდანია.

აქვს თუ არა

საქართველოს

კანონიერი უფლება მოითხოვოს

ავტონომია

(მცირე ისტორიულ-იურიდიული მიმოხილვა)

ფასი ორი შაური

თბილისი
სტამბა „სორაპანი“
1917

წიგნის გამომცემელი ამხანაგობა
„სახალხო ბიბლიოტეკა“ № 1.

გ. ჟორდანიას.

აქვს თუ არა

საქართველოს

კანონიერი უფლება მოითხოვოს

ავტონომია

(მცირე ისტორიულ-იურიდიული მიმოხილვა)

ფასი ორი შაური

თბილისი

სტამბა „სორაპანი“

1917

ავტორისაგან.

ეს წიგნაკი პირველად ამ ათის წლის წინ დაიბეჭდა (ფსევდონიმით) ქ. ქუთაისში, მაგრამ მაშინდელ საცენზურო პირობებისა გამო სტამბას ვერ გამოსცილდა: მთელი გამოცემა დაატყვევეს.

დღეს საცენზურო პირობები შეიცვალა და თანაც გაცხოველდა ფართო საზოგადოების ინტერესი წიგნაკში გარჩეულ საკითხისადმი. ამიტომ წიგნაკს ხელმეორედა ვბეჭდავთ – სრულიად უცვლელად, იმავე სახით, როგორც პირველად იყო დასტამბული.

ბ. შ.

აქვს თუ არა საქართველოს კანონიერი უფლება მოითხოვოს ავტონომია.

(მცირე ისტორიულ-იურიდიული მიმოხილვა.)

არა ერთხელ და ორჯერ აღძრულა ქართულს პრესაში საკითხი საქართველოს ავტონომიის შესახებ. ბევრი საგულისხმო წერილი დაიბეჭდა ამ საგანზე, ბევრი იმის დასამტკიცებელი საბუთი იყო წამოყენებული, რომ საქართველოს ესაჭიროება ავტონომიური თვითმართელობა, რომ უამისოდ მისი წინსვლა მუდამ შეფერხებული იქნება, რომ ამას მოითხოვს ადგილობრივ მუშა-ხალხის ინტერესებიც და სხვ. და სხვ., – ერთის სიტყვით, საგნის თეორეტიული და რამოდენადმე პრაქტიკული მხარეც ამ-ჟამად საკმარისად გამოკვლეულია; მხოლოდ ჯერ თითქმის არა თქმულა-რა მისს იურიდიულს მხარეზე. აქა-იქ თუ გაკვრით იტყოვდა ვინმე, რომ საქართველოს, სხვათა შორის, უფლებაცა აქვს მოითხოვოს სრული თავისუფლება შინაურ საქმეების მოწყობაშიო, თორემ ეს საკითხი განკუთვნილად და ვრცლად თითქმის არავის განუხილავს, მიუხედავად იმისა, რომ ის ფრიად საინტერესო და საგულისხმიეროა.

აი სწორედ ამ ნაკლის შევსება გვსურს ჩვენ ამ წერილში. ქვემოთ ჩვენ გვერდს ვუქცევთ

4

ავტონომიის **საჭიროებაზე** ლაპარაკს [ვინაიდან, ჯერ ერთი, ეს თვით-ჭეშმარიტებად მიგვაჩნია და გარდა ამისა ეს ჩვენზე ადრე სხვებმაც დაამტკიცეს, ნათქვამის განმეორება-კი მაინც-და-მაინც საინტერესოს არას წარმოადგენს]; ჩვენ მხოლოდ გვინდა დავასაბუთოთ ის აზრი, რომ საქართველოს სრული **უფლება** აქვს მოითხოვოს ავტონომია, რომ ეს უფლება დამყარებულია მტკიცე, შუურყველ ისტორიულ-იურიდიულ საბუთებზე, რომელთა სინამდვილეში ეჭვიც არავის შეუძლიან შეიტანოს *)

ამნაირ იურიდიულ საბუთად ჩვენ მიგვაჩნია 1783 წელს რუს-ქართველთა შორის დადებული ხელშეკრულობა [„ტრაქტატი“].

1783 წლის ხელშეკრულობა გამოიწვია საქართველოს მეფის ერეკლე მეორის სურვილმა მტრებთან საბრძოლველათ და საზოგადოდ თვის სამეფოს მთლიანობის საუკეთესოდ დასაცავათ რუსეთის **მოკავშირეობის** და მფარველობის მოპოვებისა.

ეს თუ ერთად-ერთი არა, უმთავრესი მიზეზი მაინც იყო, რომელმაც აიძულა საქართველო რუსეთს დაჰკავშირებოდა. ამაზედ არის ნათქვამი ხელშეკრულობაში: „მათი იმპერატორობითი უდიდებულესობა **] თავისს იმპერა-

*) ქვემო მოყვანილი ფაქტიური ცნობები უმთავრესად იხილე ზ. ავალიშვილის თხზულებაში: „Присоединение Грузии къ Россіи“.

**] იგულისხმე: რუსეთის იმპერატრიცა კატარინე მეორე.

ტორობითს თავდებობას იძლევა, რომ დაიცავს მისის ბრწყინვალეების მეფის ერეკლე თეიმურაზის ძის აწინდელ სამფლობელოს მთლიანობას და ამავე თავდებობას გაავრცელებს იმ სამფლობელოზე, რომელიც კვლავ ნაშოვნია იქნება მისთვის და დაუმკვიდრდება მას“ (მუხლი 2].

ერეკლემ, თავისის მხრივ, პირობას იძლევა, დღეის ამიერიდან რუსეთის გარდა სხვა მფარველი არ ვეძიო, არც სპარსეთს და არც სხვა რამე მპყრობელობას მხარი არ მივცე (მუხლი 1) და, საზოგადოდ, სხვა სახელმწიფოსთან რუსეთის დაუკითხავად საქმე არ ვიქონიოვო (მუხლი 4). გარდა ამისა, ხელშეკრულებაში ნათქვამია, რომ „ხსენებულნი *) მეფენი, **მემკვიდრეობით ადიან-რა სამეფო ტახტზე** (ხაზს ჩვენ უსვამთ), მაშინვე ატყობინებენ ამას რუსეთის საიმპერატორო სასახლეს და ითხოვენ თვის ელჩის პირით იმპერატორობითს დასტურს (подтверждение) ინვესტიტურით“ (მუხლი 3].

კარგა დაფუკვირდეთ ამ უკანასკნელს მუხლს. პირველ შეხედულებაზე ის თითქოს იმას ამბობს, რომ საქართველო სრულს დამოკიდებულებაშია რუსეთისაგან, თითქოს რუსეთს შეუძლიან არ დაამტკიცოს საქართველოს მეფე, თუ ეს მოისურვა. მაგრამ ეს ასე არ არის: მართალია, ამ მუხლში ნათქვამია, რომ საქართველოს მეფემ ტახტზე ასვლისათანვე უნდა

*] იგულისხმე: ქართლ-კახეთის მეფენი.

შეატყობინოს ეს გარემოება რუსეთის მთავრობას, მაგრამ იქვე ნათქვამია, რომ ის „მემკვიდრეობით“ ადის მამა-პაპის ტახტზე, – ისე რომ რუსეთის მთავრობის-მიერ დასტურის გაცემა და ინვესტიტიურის ბოძება **მარტო საერთაშორისო ფორმალიზმის დასაცველათაა საჭირო**, იურიდიულად-კი **რუსეთის იმპერატორს ნება არა აქვს არ დაამტკიცოს საქართველოს მეფე, თუ მას მისის ქვეყნის [საქართველოს] კანონებით ერგება სამეფო ტახტი**. ამ-რიგად, ხელშეკრულობის მესამე მუხლი საქართველოს თვითმდგომარეობის, თვითარსებობის შემკვეცი-კი არ არის, არამედ მჩვენებელია მისის სრულის დამოუკიდებლობისა რუსეთისაგან შინაურს საქმეებში. უფრო ცხადადა სჩანს ეს გარემოება ამავე ხელშეკრულობის მეექვსე მუხლიდან, საცა პირდაპირ ნათქვამია, რომ „შინაურ მმართველობასთან დაკავშირებული ძალა-უფლება, წესი და სამართალი მიენდოს მისს ბრწყინვალეობას მეფეს*) და აეკრძალოს ჩვენს**] სამხედრო-სამოქალაქო მთავრობას რაიმე მისს განკარგულებაში ჩარევა“ (ხაზს ჩვენ უსვამთ).

ყველა ზემონათქვამი ცხად-ჰყოფს იმ ურთიერთობას, რომელიც იურიდიულად არსებობს საქართველოს და რუსეთს შორის 1783 წლის ხელშეკრულობის ძალით. ეს ურთიერთობა შე-

*) იგულისხმე: საქართველოს მეფეს.

**) იგულისხმე: რუსეთის მთავრობას.

იძლება განვსაზღვროთ, როგორც **მოკავშირეობა პროტექტორატის სახით**. პროტექტორატის დამახასიათებელი ნიშნები შემდეგია. – ერ-

თის მხრით, საქართველო ხელს იღებს თვით-მდგომარე საგარეო პოლიტიკაზე, მეორე მხრით კი რუსეთი პირობას იძლევა და თავისს თავს ვალდებულადა რაცხს სრულებით არ ჩაერიოს საქართველოს შინაურ საქმეებში. ამ რიგად, 1783 წ. ხელშეკრულება **საერთაშორისო ხასიათისაა** და ამიტომ მისი შეცვლა ან გაუქმება **მარტო ორთავ მოკავშირის** (საქართველოს და რუსეთის) **სურვილით და თანხმობით** შეიძლება მოხდეს, უამისოდ-კი არც ერთს მხარეს არავითარი უფლება არა აქვს ცალმხრივის ნებით რაიმე ცვლილება შეიტანოს ხელშეკრულებაში და მით უმეტეს სრულიად გააუქმოს იგი. თუ რომელსამე მხარეს არ უჯობს ხელშეკრულების პირობები, მას შეუძლიან მხოლოდ მისი ხელახლა გადათვალთვალება მოითხოვოს; მანამდის-კი ხელშეკრულება ძალაში რჩება და თუ ვინცობაა ერთმა მხარემ მეორეს უმტყუნა ან რამე უფლება შეუზღუდა, ეს მარტოდ მარტო **უკანონობად, პირობის გატეხად, საერთაშორისო ხელშეკრულების დარღვევად უნდა ჩამოერთვას.** – იურიდიულად ეს მხოლოდ იმასა ნიშნავს, რომ ის თავისს მოვალეობას არ ასრულებს, თვით ხელშეკრულების მნიშვნელობას-კი ამისთანა უკუღმართი საქციელი იოტის ოდენადაც არ ამცირებს. – ამას გვასწავლის საერთაშორისო უფლება, ესევე ნა-

8

თქვამია თვით 1783 წლის ხელშეკრულებაშიაც, რომლის მეთორმეტე მუხლის ძალით ეს ხელშეკრულება „**სამუდამოდ იდება**, მაგრამ თუ საჭირო შეიქნა რისიმე შეცვლა ან მომატება **ორსავე მხრის სასარგებლოთ**, ეს მოხდეს **ორმხრივ შეთანხმების შემ-**

დღე“ (ხაზს ყველგან ჩვენ უსვამთ). ამ სიტყვებიდან უნდა ვიგულისხმოთ, რომ ხსენებული ხელშეკრულება, როგორც საქართველოს, ისე რუსეთის თვალშიც საერთაშორისო ურთიერთობის მაჩვენებელი და გამომხატველი იყო, რომ ამიტომ ერთ-ერთს ხელშეკრულ მხარეთაგანს უფლება არა ჰქონდა მეორის დაუკითხავად თავისს გემოზე შეეცვალა უკვე დადებული ხელშეკრულება, რომ მის მაგიერ ახალ ხელშეკრულების დადება **მარტო ორთავ მოკავშირის** (რუსეთის და საქართველოს) **ნებაყოფლობით** შეიძლებოდა მომხდარიყო, მანამდის-კი ამგვარი შეთანხმება არ მოხდებოდა (და არც მომხდარა), რუს-ქართველთა ურთიერთობის კანონიერება მარტოდ-მარტო 1783 წლის ხელშეკრულებისდა მიხედვით უნდა განზომილიყო და განიზომოს. რუსეთის მთავრობამ-კი თავისის საკუთრის ნებით, ქართველების დაუკითხავად და **მათის სურვილის წინააღმდეგაც-კი**, ნელ-ნელა შეუკვეცა მათ თვითმდგომარეობა და ბოლოს სრულებითაც-კი „გააუქმა“ (თავისს ჭკუაში!) 1783 წლის ხელშეკრულება. აქედან ცხადია, რომ რადგან რუსეთის მთავრობამ თავისის საკუთარის ნე-

ბით და ქართველების დაუკითხავად შესცვალა თავისი ურთიერთობა მათთან, ვასსალური სახელმწიფო საქართველო ძალად შეუერთა თავისს მიწა-წყალს (ტერიტორიას) და ყოველი უფლება წაართვა მას, ეს მისი მოქმედება ყოველად უკანონოდ და საერთაშორისო უფლების დარღვევად უნდა ჩაითვალოს. რუსეთს უფლება არა ჰქონდა მარტო თავისის სურვილისდა მიხედვით გაეუქმებინა საქართველოს პრო-

ტექტორატი. მას შეეძლო მხოლოდ, თუ იგი მისთვის, რუსეთისთვის, ხელსაყრელი არ იყო, უარი ერთქვა მასზე და ქართველების წინ დაეყენებინა დილემა: ან ნამდვილ ქვეშევრდომებად იყავით, ან არა და თქვენზე სრულიად ხელს ვიღებო. რა თქმა უნდა, როგორც ამას ქვემო აშკარად დავასაბუთებთ, რუსეთს ამგვარ დილემის დაყენების ზნეობრივი უფლება არა ჰქონდა, მაგრამ ამით იურიდიული ფორმალიზმი მაინც იქნებოდა დაცული, და ქართველებს რომ ქვეშევრდომობა აერჩიათ, აღარა გვეთქმოდა-რა. მაგრამ ამის მსგავსიც არა მომხდარა-რა: რუსეთის მთავრობამ არავითარი შეკითხვა არ ინება, პირდაპირ „ამოშალა“ თვითმდგომარე საქართველო მსოფლიო რუქიდან. მან უბრალო ფორმალიზმის ასრულებაც-კი არ სცნო თავისთვის სავალდებულოდ, არ გაჩერდა საერთაშორისო უფლების შეზღავანების წინაშე და ამ გზით ვასსალური სახელმწიფო თვის უბრალო პროვინციად აქცია. რა თქმა უნდა, ეს სადმე დასავლეთ საზღვარზე რომ მომხდარიყო, სხვა

10

სახელმწიფოები ამას არ გააბედვინებდენ რუსეთს,*) მაგრამ საქართველოს სადა ჰყვანდა იმისთანა მეზობლები, რომ გამოჰქომაგებიყვნენ და რუსეთისთვის არ დაეჩაგვრინებინათ?. დიალ! რუსეთმა საქართველოს უკანონოდ წაართვა თვითმდგომარეობა და ამიტომ ის იმითი ვერ გაიმართლებს თავსა, რომ იტყვი და ამბობს კიდეც.): „ჩვენ რომ არა ვყოფილიყავით, თქვენ დაილუპებოდით, ჩვენ ქვეშევრდომებად რომ არ გამოგვეცხადებინეთ, აქამდის თქვენი ხსენება აღარც-კი იქნებოდაო“. ამაზე აი რას ვიტყვით: იმაზე-კი ნუ დავიწ-

ყებთ მსჯელობას, რა „შეიძლება მომხდარი-
ყო“, არამედ მარტო იმაზე ვილაპარაკოთ, რაც
მოხდა, მოხდა-კი ის, რომ რუსეთმა ყოვლის
უმიზეზოდ და სრულიად უკანონოდ წაართვა
მართველებს ეროვნული თავისუფლება, რომელიც
მონობას შეუჩვეველ ერისათვის ყოველ
საუნჯეზე უძვირფასესია. ამიტომ თუ მართლა
სურთ „გააბედნიერონ“ ქართველები, თავი
ანებონ მათზე „ზრუნვას“ და ამის ნაცვლად
მიანიჭონ მათ თავისუფლება თავიანთ საქმეების
წარმოებაში. საქართველო ამ შემთხვევაში

*) ამას ცხადად დაგვანახვებს თუნდ ფინ-
ლიანდიის მაგალითი, რომელსაც საქართველოს-
თან შედარებით ნაკლები უფლება ჰქონდა (სხვა
არა იყვეს-რა, ის დაპყრობილი ქვეყანაა!), მაგ-
რამ ავტონომია მაინც შეინარჩუნა.

11

მოწყალებას როდი თხოულობს ის მარტო იმას
ითხოვს, რაც მას კანონით ერგება, რაც გა-
მომდინარეობს საერთაშორისო უფლების ელე-
მენტარულ წეს-რიგიდან და რის უარისყოფა
რუსეთს არას გზით არ შეუძლიან, თუ-კი ცხა-
დად არ უნდა დაარღვიოს 1783 წელს დადე-
ბული ხელშეკრულება, რომელიც თვითონვე
საერთაშორისო აქტად აღიარა და რომლის
ძალითაც საქართველომ რუსეთი ბატონ-პატ-
რონად-კი არ მოივლინა, არამედ მარტოოდენ
კავშირი შეჰკრა მასთან, მოკავშირედ აღიარა.

ზემო ჩვენ განვიხილეთ 1783 წელს რუს-
ქართველთა შორის დადებული ხელშეკრულო-
ბა და დავამტკიცეთ, რომ იგი სრულს თავისუფ-
ლებას ანიჭებს საქართველოს შინაურ მართვა-

გამგებლობაში, რომ რადგან იგი საერთაშორისო ურთიერთობის მაჩვენებელია, მის შესაცვლელათ ან გასაუქმებლათ ორსავე მხარის ნებაყოფლობა იყო საჭირო, რუსეთს-კი უფლება არა ჰქონდა მარტო თავისის ცალ-მხრივის ნებით წაერთმია ქართველებისთვის დამოუკიდებლობა, და ახლაც, თუ საქართველოს ფაქტიურად არა აქვს მინიჭებული ამგვარი დამოუკიდებლობა, ეს მარტო იმას მოასწავებს, რომ რუსეთმა დაარღვია და კვლავ არღვევს ხელ-შეკრულობას, თავისის ფიზიკურის ძალითა სარგებლობს და **კანონიერს, იურიდიულს კუთვნილებას არ ანებებს ქართველს ერს.**
ამ ჩვენის აზრის საფუძველზე დასამტკიცებლათ

12

და განსამარტებლათ საჭიროა კიდევ ორიოდ სიტყვა ვსთქვათ მეორე იურიდიულ საბუთზე, რომელსაც მუდამ პირში გვჩრია ჩვენის უფლების მოწინააღმდეგენი. ეს უკანასკნელი საბუთი გახლავს საქართველოს მეფის გიორგი მე-XII-ის ელჩის-მიერ რუსეთის მთავრობისადმი მიერთმეული ეგრედ წოდებული „სათხოვარი მუხლები“ (Просительные пункты).

საქმე აი როგორ იყო. – 1800 წლის დამლევს გიორგი მეფემ სამი რწმუნებული გაგზავნა რუსეთის იმპერატორ პავლესთან და დაავალა თხოვნა მიერთმიათ მისთვის საქართველოს რუსეთის სრულს ქვეშევრდომობაში მიღების შესახებ, **ოღონდ მეფობა გიორგის მემკვიდრეობას დარჩენოდა** – ეს პირობა აუცილებლად არის აღიარებული შესაფერს ინსტრუქციაში. რწმუნებულებმა შეადგინეს პეტროგრადში შესაფერი საბუთი და პავლეს მიართვეს. უკანასკნელმა მოიწონა იგი და ხელ-ახლა გაუგზავნა გიორ-

გის ხელმოსაწერათ, რათა ამის შემდეგ კვლავ დაებრუნებინათ პეტროგრაღში მის, პავლეს, ხელ მოსაწერათ. მაგრამ ვიდრე რწმუნებულნი თბილისში ჩამოვიდნენ, გიორგი გარდაიცვალა, მისი მემკვიდრე, ბატონიშვილი დავითი-კი ჯერ ტახტზე არ ასულიყო ადგილობრივ რუსეთის სამხედრო მთავრობის წყალობით, რომელსაც, მართალია, იურიდიული უფლება არა ჰქონდა მისთვის ტახტზე აბრძანება აეკრძალნა, მაგრამ მაინც სჩადიოდა ამას, ხელმძღვანელობდა-რა პეტროგრადიდან მიღებულ ინსტრუქციებით,

13

როგორც ამას ქვემოთ დავინახავთ. ამ რიგად, **„სათხოვარ მუხლებისათვის“ საქართველოს მეფეს ხელი არ მოუწერია**, აქიდან-კი პირდა-პირ გამომდინარეობს, რომ **იურიდიულად ამ საბუთს არავითარი ფასი არა აქვს**: ეს მარტო პროექტი იყო და რადგან იგი არ განხორციელებულა, სათანადო პირთ მისთვის ხელი არ მოუწერიათ, – მას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, მით უმეტეს უტყუარ იურიდიულ საბუთის უარისაყოფლათ, როგორ საბუთადაც უდავოდ უნდა ჩაითვალოს 1783 წლის ხელ-შეკრულობა.

იურიდიულად მარტო ეს მოსაზრება კმარა, „სათხოვარ მუხლების“ მნიშვნელობის განსაქი-ქებლათ, მაგრამ ჩვენ პატარა უფრო შორს წავიდეთ, გამოვანაშკარავოთ რუსეთის პოლიტიკა საქართველოს შესახებ და დავამტკიცოთ, რომ ეს პოლიტიკა ორჭოფობით სავსე იყო, რომ იგი მარტოდ-მარტო საქართველოს დამოუკიდებლობის დამხობისაკენ იყო მიმართული, რაც რუსეთის მთავრობის **წინასწარ განეზრახა** და მხოლოდ საბაბს ეძებდა ამ თავისის

წინასწარ განზრახვის განსახორციელებლათ რომ ის ათასს უკანონო გზასა და ხერხსა ხმარობდა, ოღონდ-კი ეს თავისი სურვილი სისრულეში მოეყვანა და საქართველოსათვის თვითმდგომარეობა წაერთმია როგორმე.

„სათხოვარ მუხლების“ იურიდიულ ფასიანობის თაყვანისმცემელნი გაიძახიან: დახეთ, თვით მეფე გიორგიმ ითხოვა, ქვეშევრდომად მიმი-

14

ღეთო, და თუ ვისმე უნდა დაემდურნეთ პოლიტიკურ დამოუკიდებლობის დაკარგვისთვის, მარტო თქვენს მკვიდრს მეფესაო... მაგრამ ჯერ ერთი ეს ვიკითხოთ: თუ აქ რაღაც გაუგებრობა არ არის დაფარული, რა ჭკუაში მოუვიდოდა სრულ-უფლებიან მეფე გიორგის ქვეშევრდომობის თხოვნა? რათ არჩია მან თვითმდგომარე მეფის უფლებას უბრალო იმპერატორის მოადგილეობა*)? – საქმე გაუჭირდაო, იტყვიან. დიაღ, სრული ჭეშმარიტებაა, რომ საქმის გაუჭირებლად ის ამას არ ჩაიდენდა. მაგრამ ერთი ესეც ვიკითხოთ: **ვისის წყალობით** გაუჭირდა მას საქმე? ამ კითხვაზე პასუხის მოსაცემათ საჭიროა გავითვალისწინოთ საქართველოს ისტორია 1783-1800 წლების განმავლობაში, ესე-იგი პროტექტორატის ხანა, და ვნახოთ, როგორ ასრულებდენ როგორც საქართველო, ისე რუსეთი 1783 წლის ხელშეკრულობაში მოხსენებულს პირობებს. ეს მიმოხილვა დაგვანახვებს, რომ მთელი ისტორია მოწმობს ერთის მხრივ ქართველების პირიანობას და თავდადებულობას რუსებისათვის, მეორე მხრივ-კი რუსეთის მიერ ყოველს ნაბიჯზე პირის გატეხას, რუსეთის მთავრობის უპირულობას.

1787 წელს ალა-მაჰმად-ხანმა თავი მოუყარა

*) თუ კარგად დაუკვირდებით „სათხოვარ მუხლებში“ აღნიშნულს საქართველოს მეფის მოქმედების სფეროს, უსათუოდ ამ დასკვნამდე მივალთ.

პროვინციებს და რა გაძლიერდა, მოინდომა, სხვათა შორის, ქართველების დასჯა ღალატისათვის, როგორადაც სთვლიდა იგი მათ მიერ რუსეთთან დაკავშირებას. მაგრამ რაკი ქართველებისა, ჯერ ერთი, ცოტაოდნად მაინც ეშინოდა და გარდა ამისა მათი გამოყენებაც უნდოდა, შეეცადა მათის გულის მოგებას, კაცი გაუგზავნა ერეკლეს და შეუთვალა: ოღონდ აღადგინე ვასალური ურთიერთობა სპარსეთთან და ყველა ტყვეების დაბრუნების გარდა მთელს ადერბეიჯანზე გაგამეფებო, – და ნურც არავის ეგონება, რომ აღა-მაჰმად-ხანი ცრუობდა: სპარსეთისათვის ძალიან საშიში იყო საქართველოში რუსეთის დამკვიდრება*) და ოღონდ იქიდან გაემძევიანა როგორმე, საქართველოსათვის არას დაიშურებდა. ერეკლემაც ჩინებულად იცოდა ეს გარემოება, მაგრამ მაინც არ უღალატა რუსეთს, **თუმცა იურიდიულად უფლება ჰქონდა დაერღვია 1783 წლის ხელშეკრულობა**: როგორც ვნახავთ, რუსეთმა არა თუ არ მიაშველა ამ დროისათვის საჭირო ჯარი, არამედ რაც ჯარი ჰყავდა საქართველოში, ისიც უკან გაიხმო, – ისე რომ რუსეთმა პირველმა დარღვია პირობა და საქართველოს შეემლო პირობის დარღვევით ესარგებლნა და რუსეთთან დადებული ხელშეკრულობა გაუქმებულად გამოეცხადებინა. მაგრამ, მიუხედავად ყვე-

*) ისტორიამ ცხადად დაამტკიცა, რომ ეს შიში უსაფუძვლო არ იყო.

16

ლა ამისა, ერეკლემ უპასუხა ყეენის მოციქულს: „დიდი ხანია, რაც რუსეთის მფარველობის ქვეშე ვიმყოფები და რაკი ამ მხრივ ერთგულობის პირობა მივეც, სპარსელებს ვერ დავუკავშირდებო“. სხვა დროსაც ბევრჯერ ისახელეს ქართველებმა თავი თავისის პატიოსნობით და პირიანობით რუსეთის წინაშე, რუსები-კი ყოველს ნაბიჯზე ღალატობდენ მათ. ამ მხრივ მათ დასახასიათებლათ საკმარისია მართო ერთი მაგალითი მოვიყვანოთ. – 1787 წელს, – სწორედ მაშინ, როცა სპარსეთი გაძლიერდა და ალა-მაჰმად-ხანი გალაშქრებას აპირობდა საქართველოს დასამონაგებლათ, – რუსის ჯარის უფროსს, პოლკოვნიკ ბურნაშოვს ბრძანება მოუვიდა, უკან დაბრუნდიო. ამის შემდეგ, მიუხედავად საქართველოს ელჩის მუდმივის თხოვნისა, რუსეთის მთავრობა ყურსაც არ იბერტყდა და არავითარს დახმარებას არ უწევდა თავისს მოკავშირე ქართველებს. მან თითქო ხელი დაიბანა საქართველოს ბედობაზე და მხოლოდ 1795 წლის 1 ოქტომბერს უბრძანა პოლკოვნიკ გუდოვიჩს თბილისისაკენ წასულიყო ირის პოლკით... მაგრამ ეს მიშველება ძალზე ნაგვიანები გამოდგა: თბილისი უკვე 12 სექტემბერს განადგურებული იყო სასტიკ ალა-მაჰმად-ხანის მიერ!..

რა უნდა ვიგულსხმოდ ყველა ამ ფაქტებიდან, თუ არ რუსეთის მაშინდელ მთავრობის ვერაგული პოლიტიკა, საქართველოს დამოუკიდებლობის დამხობისაკენ მიმართული, მისის

უფლებების შეზღავანების მოსურნე? ცხადზე უცხადესია, რომ რუსეთის მთავრობა ყოველს ღონესა ღონობდა, რათა საქმე გაეჭირებინა ქართველებისათვის, – იმ იმედით, რომ ისინი, მოკავშირის მუდმივის ღალატით და მატყუარობით გაწვალებულნი, სხვა რომელსამე მოკავშირეს მოსძებნიდნენ და შემდეგ „ღალატისათვის“ დაესაჯა ისინი დამოუკიდებლობის წართმევით *) ან არა და ქვეშევრდომობა ეძებნინებია მათთვის, – და აჰა, სწორედ ამ უკანასკნელის გეგმის (შესრულება მოახერხეს გიორგი მე-XII-ის მეფობის დროს. ეს უკანასკნელი ხედავდა, რომ შველა არსაით იყო, რომ რუსეთი ჯარს არ აწვდიდა, და ამიტომ თავისის ქვეყნის მთლად განადგურებას ზოგიერთ უფლებათა შეკვეცა არჩია, ხოლო რა ნაირად „შეუკვეცეს“ ეს უფლებები, ეს ხომ ყველამ ვიცით!.. ერთის სიტყვით, გიორგი მომაგონებს იმ საბრალო ადამიანს, რომელსაც ყელზე დანას აჭერენ და ისე უბრძანებენ ამა თუ იმ გადაწყვეტილების მიღებას: მეზობლები გადაამტერეს, თვითონ არა შველოდნენ – და რა უნდა ექნა მას, თუ არ დათანხმებულ იყო საქართველოს თვითმდგომარეობის ცო-

*) ძალა-უნებურად შეგვეპარება ამგვარი აზრი, თუ დაუკვირდებით ერთ-ერთ ეკატერინეს დროის წარჩინებულ პირის სიტყვებს, რომ „საქართველოს შემოერთება ჯერ არა გვაქვს, განზრახულია“ (ხაზს, ჩვენ უსვამთ).

ტად თუ ბევრად შეკვეცაზე?! იმანაც გადასწყ-

ვიტა ამის ჩადენა და ამისთვის გაგზავნა პეტროგრადში ის რწმუნებულები, რომლებზედაც უკვე გვექონდა ლაპარაკი. მაგრამ რაც გინდ მომხდარიყო, გიორგი, როგორც მთელი ქართველობა, სთმობდენ-რა **გაჭირვების ძალდატანების ქვეშე** ზოგიერთ უფლებებს, არასოდეს არ დასთანხმდებოდენ სრულს პოლიტიკურს არარაობაზე ხელის მოწერას. სწორედ ამითი უნდა ავხსნათ ის გარემოება, რომ ქვეშევრდომობაზე დაფიცების დროს სამეფო სახლეულობას და საქართველოს წარჩინებულთ „თითქოს ალყა შემოარტყესო“, როგორც ერთ-ერთი ბატონიშვილი მოგვითხრობს, ხალხშიც მაშინვე არეულობა დაიწყო. ცხადია, რომ ყველა ამის მიზეზი ის გარემოება იყო, რომ სრული ქვეშევრდომობა და პოლიტიკურ თვით-არსებობის წართმევა არსებითად ეწინააღმდეგებოდა ქართველების სურვილსა და მისწრაფებას. ამის დასამტკიცებლათ საკმარისია გადავშალოთ რამდენიმე იმ დროიდან დარჩენილი წერილობითი საბუთი. აი რა არის, მაგალითად, ნათქვამი 1802 წელს კახელების-მიერ უმაღლესს სახელობაზე მირთმეულს თხოვნაში: „ჩვენი სურვილი და სათხოვარი ის გახლავსთ, რომ სამშობლოსათვის თავდადებულ გმირის მეფე ერეკლეს ანდერძი *) დამტკიცებულ იქნეს და მისდა მიხედვით მოგვენიჭოს ჩვენ მეფე, რომლითაც თქვენის უმაღლესობის მფარველობის ქვეშე დავრჩებოდეთ“. ამ სიტყვებიდან ნათლა

*) ანდერძის ქვეშ აქ იგულისხმება 1783 წ. ხელშეკრულობა

და სჩანს, თუ რა და რა სურდა ქართველობას:

რუსეთთან კავშირის დარღვევაზე არავინა ფიქრობდა, მაგრამ ამ კავშირის აუცილებელ პირობად შინაურ საქმეებში სრულს დამოუკიდებლობასა სახდენ. ესევე იყო ნათქვამი მხოლოდ უფრო კონკრეტულ ფორმით, განხილულ „სათხოვარ მუხლებშიაც“. იქაც გაჭირვებამ ბევრი უფლება შეაკვეცინა ქართველებს, მაგრამ შინაურ საქმეებში რუსეთის ჩარევაზე ისინი არასოდეს არ დასთანხმდებოდნენ თავისი ნებით, – ისე რომ, ჯერ ერთი, როგორც თავისს ადგილზე აღვნიშნეთ, ფორმულურად „სათხოვარი მუხლები“, როგორც იურიდიული საბუთი, არ არსებობს და არ შეგვიძლიან მას რამე მნიშვნელობა მივცეთ, ხოლო თუ მას ანგარიში გავუწიეთ, მაშინ დამნაშავეის სკამზე უნდა დასვათ მთელი რუსეთის მთავრობა, რომელმაც თავისის უპირულობით საქმე გაუჭირა ქართველებს, სასოწარკვეთილებამდე მიიყვანა ისინი, მათის გაჭირვებულის მდგომარეობით ისარგებლა და ამით დაარღვია საერთაშორისო უფლება.

აი კიდევ ერთი რუსეთის პოლიტიკის დამახასიათებელი მაგალითი. – ბედშავი „სათხოვარი მუხლები“ გიორგის რწმუნებულთ მიართვეს იმპერატორ პავლეს 1800 წლის 19 დეკემბერს, საქართველოს შემოერთების მანიფესტს-კი პავ-

20

ლემ ხელი მოაწერა 18 დეკემბერს*), ესე-იგი ერთის დღის წინად, უფრო ადრე-კი, სახელდობრ 15 ნოემბერს, ესე-იგი თითქმის ხუთის კვირის წინად, საქართველოში დაბანაკებულ ჯარის მთავარ-სარდალს, გენერალ კნორინგს, შესაფერი ინსტრუქცია გაეგზავნა იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა მოქცეულიყო იგი გი-

ორგის გარდაცვალების შემდეგ. ამ ინსტრუქციაში პირდაპირ ნათქვამი იყო, არას გზით ნება არ მისცე ბატონიშვილს დავითს თავის თავი მეფედ გამოაცხადოსო.

ყველა ამისდა მიხედვით ვგონებ არ შეეცდებით, თუ ვიტყვით, რომ რუსეთს საქართველოს (გინდ ძალითაც) შეერთება დიდი ხნის გადაწყვეტილი ჰქონდა და მარტო **მიზეზს უკრეფდა**, საბაბს ეძებდა ამ თვისის დიდის ხნის განზრახვის განსახორციელებლათ რომ ეს პოლიტიკა სრულიად ეწინააღმდეგებოდა და ეწინააღმდეგება ქართველების სურვილის, ამას ვილა კითხულობდა! ჩვენც სიტყვას ნულარ გავაგრძელებთ და ნათქვამი ვიკმაროთ, მხოლოდ საკითხის იურიდიულ მხარის აღნიშვნით დავკმაყოფილდეთ. ამ მხრივ-კი გვითქვამს და კვლავაც განვიმეორებთ, რომ იურიდიულად 1783 წლის ხელშეკრულება დღესაც უწინდებურს ძალაშია, რადგან იგი **ორმხრივს, საერთაშორისო აქტს წარმოადგენს** და, როგორც

*) თუმცა ეს მანიფესტი გამოაქვეყნეს მხოლოდ 1801 წლის 18 იანვარს.

ამ გვარი, არ შეიძლება გაუქმდეს ცალ-მხრივის აქტით, როგორცაა უდავოდ პავლეს მანიფესტი საქართველოს შეერთების შესახებ. აი ამ გარემოებაზე ვამყარებთ ჩვენ საქართველოს **კანონიერს უფლებას ფართო ავტონომიურ თვითმართველობაზე**. ჩვენის აზრით, საქართველოს უფლება აქვს მოსთხოვოს რუსეთის, რაც მან 1800 წლის 18 დეკემბერს წაართვა, ესე-იგი პოლიტიკური თვითარსებობა. საქართველოს არა სურს არავისი მზრუნველობა, ის

თავის თავს თვითონ უპატრონებს. მზრუნველი მხოლოდ უწლოვანსა სჭირია, ქართველმა ერმა-კი მთელის თავისის ხანგრძლივის ისტორიის განმავლობებში ჩინებულად დაუმტკიცა ქვეყანას თვისი სრულ წლოვანობა. ამისდა კვალად ის შესაფერს ადგილსაც ითხოვს თანამედროვე ეროვნებათა შორის. ის არ მოითმენს დამონავებას, მასა სურს სრული, შეუზღუდავი თავისუფლება თავის კულტურულ-სოციალურს ცხოვრებაში. მხოლოდ მაშინ ამოისუნთქავს თავისუფლად ქართველი ერი მხოლოდ მაშინ შეეძლება უჩვენოს სხვა ერებს მთელი თავისი სულიერი სიძლიერე, როდესაც ის დაუბრუნდება, რაც მას კანონით ეკუთვნის და რაც უსამართლოდ წაართმა რუსეთის ბიუროკრატია.

კიდევ ორიოდე სიტყვა იმის შესახებ, თუ როგორ გვესმის 1783 წლის ხელშეკრულობაზე დამყარებულ საქართველოს უფლებათა აღდგენა

22

დღევანდელ სოციალურ-პოლიტიკურ პირობებში.

დღეს, რა თქმა უნდა, შეუძლებელია საქართველოს თვითარსებობის აღდგენა იმ სახით, რა სახითაც იგი რუსეთს შეუერთდა ამ ასოცდა თოთხმეტის წლის წინ.

მაშინ საქართველო წარმოადგენდა მონარქიას, მართვა-გამგებლობა ქვეყნისა სწარმოებდა მონარქიულს წესით, მეფე იყო გამომხატველი ერის ნებისყოფისა, სიმბოლო ქვეყნის მთლიანობისა, სუვერენობისა.

დღეს-კი თვით ერი უნდა ერობდეს, ეროვნულ ბედის გამგებლობა მართოდენ თვით

ერისავე საქმე უნდა იყოს, მთელმა-ერმა, ყოველმა მისმა შემადგენელმა ნაწილმა უნდა მიიღოს მონაწილეობა ეროვნულ ბედის გადაწყვეტაში.

ამიტომ, როცა ჩვენ მოვითხოვთ საქართველოს დათრგუნულ უფლებათა აღდგენას, ჩვენ ისტორიის ჩარხის უკან დაბრუნება-კი არ გვინდა, მეფობის და ბატონ-ყმობის დაბრუნება-კი არა გვსურს, როგორც ამას ხანდისხან დაუფიქრებლად წამოისვრიან ხოლმე ჩვენის მრწამსის მოწინააღმდეგენი.

ჩვენა გვსურს, რომ ის, რაც 1783 წელს ეკუთვნოდა საქართველოს მეფეს, როგორც ქვეყნის სუვერენობის სიმბოლოს და განმახორციელებელს, ყველა ის უფლება, რომელიც

23

ენიჭება ტრაქტატით საქართველოს სამეფოს *), და ძალდატანებით ჩამოერთვა მას, – დაუბრუნდეს დღეს **ქართველს ერს**, რომლის ერთადერთ კანონიერ წარმომადგენლად და გამომხატველად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ **საქართველოს დამფუძნებელი კრება, არჩეული საყოველთაო, პირდაპირ, თანასწორ და საიდუმლო კენჭის ყრით.**

აი ამ კრებას – მას, მარტო მას, და არა რომელსამე წოდებას, კლასს ან პოლიტიკურ პარტიას – შეუძლიან ილაპარაკოს მთელის ერის სახელით, იყვეს ერთად-ერთი კანონიერი და ამასთან უზენაესი წარმომადგენელი სრულიად საქართველოსა.

1906 წ. ენკენისთვე
ქ. მოსკოვი.

*) კანონმდებლობის, სამართლის და მმართველობის უფლება, რაც ახასიათებს სახელმწიფოს (და არა ხელმწიფის) დამოუკიდებლობას, სუვერენობას.